

A büntetlenség elleni küzdelem

*Kivonat a 14. Általános Jelentésből,
Magyarul publikálva 2004-ben*

25. A CPT *raison d'être-je* a kínzás és embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetések „megelőzése”, a jövőbe tekint és nem a múltat vizsgálja. Ugyanakkor a bántalmazás előfordulása esetén fogantatosított intézkedések hatékonyságának értékelése a Bizottság megelőző feladatának részét képezi, figyelembe véve ezeknek az intézkedéseknek a jövőbeni kihatását.

A kínzás és a bántalmazás más formái tiltásának a hitelessége minden alkalommal csorbát szenved, amikor az ilyen vétségekért felelős hivatalos személyeket nem vonják felelősségre a tetteikért. Amennyiben a bántalmazásra utaló információk felmerülését nem követi azonnali és hatékony válaszigintézkedés, azok, akiknek szándékában állhat a szabadságuktól megfosztott személyek bántalmazása, nagyon hamar azt fogják hinni - és jó okkal -, hogy ezt büntetlenül megtehetik. A büntetlenség szabotálni fogja azokat az erőfeszítéseket, amelyek az emberi jogi alapelvek érvényesítését a szigorú személyzeti politikával és szakmai képzéssel kívánják elősegíteni. Ha az érintett személyek - kollégák, vezetők, nyomozó hatóságok - nem tesznek hatékony intézkedéseket, azzal végső soron maguk is hozzájárulnak azoknak az értékeknek a bomlasztásához, amelyek a demokratikus társadalom szilárd alapját alkotják.

Másfelől pedig, ha azokat a hivatalos személyeket, akik kínzásra vagy bántalmazásra adnak parancsot, ezeket jóváhagyják, elnézik vagy maguk követik el, felelősségre vonják tetteikért vagy mulasztásaikért, annak egyértelműen az az üzenete, hogy az ilyen magatartás tűrhetetlen. Nem lebecsülendő elrettentő hatása mellett ez az üzenet a közvélemény számára is közvetíti, hogy senki nem áll a törvény felett, még azok sem, akiknek a feladata a törvény betartatása. Annak a tudata, hogy a bántalmazásért felelős személyeket elérte az igazságszolgáltatás, az áldozatokra is kedvezően hat.

26. A büntetlenség elleni harcnak otthon kell kezdődnie, vagyis az érintett szolgálaton belül (rendőri vagy börtönszolgálat, katonai hatóság, stb.). A csapatszellem túl gyakran eredményezi azt, hogy a személyzet tagjai összetartanak és segítik egymást, amikor bántalmazásokról érkeznek bejelentések, és még a kollégák törvénytelen cselekményeit is eltussolják. Határozott cselekvésre van szükség, képzéssel és példamutatással, egy olyan **kultúra előmozdítása** érdekében, ahol szakmai hibának - és karriert veszélyeztető baklövésnek - tekintik azt, ha valaki olyan kollégákkal dolgozik és működik együtt, akik bántalmazáshoz folyamodtak, és ahol azt tekintik helyesnek és szakmailag is kifizetődőnek, ha olyan csapathoz tartoznak, ahol ilyesmi nem fordul elő.

Olyan légkört kell teremteni, ahol az a helyes magatartás, ha bejelentik a kollégák által elkövetett bántalmazásokat; mindenkinek pontosan kell tudnia, hogy a bántalmazásért nem csak a tényleges elkövetők vonhatók felelősségre, hanem mindenki, aki tudottl vagy tudnia kellett volna arról, hogy bántalmazás történt, de nem akadályozta meg vagy nem jelentette. Ehhez egyértelmű

jelentéstételi szolgálati útnak kell vezetnie, és olyan védelmi rendszabályokat is be kell vezetni, melyek segítségével a veszély időben észlelhető.

27. Számos, a CPT által meglátogatott Államban a kínzás és az olyan cselekmények, mint például bántalmazás szolgálat közben, kényszerítés vallomás kicsikarása céljából, hatalommal való visszaélés, stb. hivatalból üldözendő bűncselekmények. A CPT üdvözli ezeket a jogi megoldásokat.

Mindamellett a CPT úgy találta, hogy bizonyos országokban az ügyészi hatóságok számottevő diszkrecióval viselkednek annak eldöntésekor, hogy indítsanak-e előzetes vizsgálatot az olyan esetekben, amikor arra utaló információk merülnek fel, hogy szabadságuktól megfosztott személyeket bántalmazhattak. A Bizottság véleménye szerint még formális panasz hiányában is **jogszabályban kellene kötelezni** ezeket a hatóságokat, hogy minden alkalommal indítsanak vizsgálatot, ha hitelt érdemlő információkat kapnak bármilyen forrásból arról, hogy szabadságuktól megfosztott személyeket bántalmazhattak. Ebben az összefüggésben a felelősségre vonhatóság jogi keretrendszerét erősíti az, ha a rendvédelmi szervek dolgozóit (rendőrök, börtönigazgatók, stb.) formálisan is kötelezik arra, hogy minden esetben azonnal értesítsék az illetékes hatóságokat, ha tudomásukra jut bármilyen bántalmazásra utaló információ.

28. Alkalmos jogi keretrendszer megléte önmagában még nem elégséges annak biztosításához, hogy megfelelő intézkedéseket fognak tenni a lehetséges bántalmazási esetekben. Kellő figyelmet kell szentelni annak, hogy **tegyék érzékennyé az illetékes hatóságokat** a rájuk vonatkozó fontos kötelezettségek iránt.

Amikor az ügyészi és a bírói hatóságok elé olyan személyeket visznek, akik rendvédelmi szervek őrizetében vannak, ez értékes alkalmat jelent arra, hogy ezek a személyek jelezzék, érte-e őket valamilyen bántalmazás. Továbbá még a kifejezett panasztétel hiányában is, a hatóságoknak idejében alkalmuk nyílik intézkedésre, ha más jelek is arra utalnak (pl. látható sérülések; a gyanúsított általános megjelenése vagy viselkedése), hogy bántalmazás történhetett.

A CPT ugyanakkor látogatásai során gyakran találkozik olyan személyekkel, akik azt állítják, hogy panaszt tettek bántalmazás miatt az ügyésznél és/vagy a bírónál, de miután meghallgatták őket, a felkeresett személyek nem mutattak különösebb érdeklődést ügyükben, még akkor sem, amikor megmutatták nekik testi sérüléseiket. Vannak olyan esetek, amikor a CPT megállapításai igazolják ezeknek a történeteknek a valóságtartalmát. Például: a Bizottság nemrégiben megvizsgálta egy bírósági ügy aktáit, amelyekben nem csak a bántalmazásról szóló bejelentés szerepelt, hanem az is, hogy érintett személy arcán, lábain és hátán különféle zúzódások és duzzanatok voltak láthatók. Annak ellenére, hogy az aktában rögzített információk ügyszórázó bizonyítéknak tekinthetők a bántalmazásra, az illetékes hatóságok nem indítottak vizsgálatot az ügyben, és nem tudtak hitelt érdemlő magyarázatot adni a mulasztásukra.

Elég gyakran számolnak be személyek arról is, hogy nem mertek panaszkodni a bántalmazás miatt, mivel az ügyészi vagy bírói meghallgatáson ugyanazok a büntetésvégrehajtási alkalmazottak is jelen voltak, akik kihallgatták őket, vagy kifejezetten lebeszéltek őket arról, hogy panaszt tegyenek, mondván, hogy semmi jó nem származna abból a számukra.

Rendkívül fontos, hogy az ügyészi és a bírói hatóságok határozottan lépjenek fel azokban az esetekben, amikor bántalmazásról szóló információk jutnak a tudomásukra. Ehhez hasonlóan, az eljárást úgy kell lebonyolítaniuk, hogy az érintett személyek valós lehetőséget kapjanak arra, hogy a valóságnak megfelelően beszámolhassanak a velük szemben tanúsított bánásmódról.

29. **A bántalmazásról szóló állítások megfelelő értékelése** gyakran korántsem egyszerű feladat. A bántalmazások bizonyos fajtái (mint például a fojtogatás vagy az áramütések) nem hagynak nyilvánvaló nyomot, legalábbis akkor, ha hozzáértéssel végzik őket. Ehhez hasonlóan, ha valakit arra kényszerítenek, hogy órákon keresztül álljon, térdeljen vagy görnyedjen össze

valamilyen kellemetlen testhelyzetben, vagy ha nem engedik aludni, annak valószínűleg nem maradnak nyilvánvaló nyomai. Még a testre mért ütések sem mindig hagynak jól látható nyomot maguk után, előfordul, hogy a nyomokat nehéz észrevenni, és gyorsan eltűnnek. Ezért ha az ügyészi vagy bírói hatóságok ilyen bántalmazásokról értesülnek, különösen ügyelniük kell arra, hogy ne tulajdonítsanak túlzott jelentőséget a fizikai nyomok hiányának. Ugyanez érvényes *a fortiori* akkor, amikor a bántalmazás alapvetően pszichológiai jellegű (szexuális megaláztatás, fenyegetés azzal, hogy megsértik a fogvatartott személy és/vagy családja testi épségét, stb.). A bántalmazásról szóló állítások igazságtartalmának megfelelő értékeléséhez szükség lehet arra, hogy minden érintett személytől gyűjtsenek bizonyítékokat, és kellő időben szervezzenek meg egy helyszíni szemlét, és/vagy szakorvosi vizsgálatot.

Ha az ügyészi vagy bírói hatóságok elé vitt bűnügyi gyanúsítottak bántalmazásról számolnak be, ezeket az állításokat írásban kell rögzíteni, azonnal el kell rendelni az igazságügyi orvosi vizsgálatot (szükség esetén igazságügyi pszichiáter bevonásával), és meg kell tenni a szükséges lépéseket azért, hogy az állításokat szakszerűen kivizsgálják. Ezt az eljárást kell követni, akár láthatók külsérelmi nyomok az érintett személyen, akár nem. De még bántalmazásról szóló panasz hiányában is igazságügyi orvosi vizsgálatot kell kérni olyankor, ha bármilyen egyéb okból vélelmezhető, hogy valakit bántalmazhattak.

30. Az is lényeges, hogy ne állítsanak akadályokat azok közé a személyek, akik bántalmazásról panaszkodnak (és akiket sok esetben úgy bocsátanak el, hogy nem is kerültek ügyész vagy bíró elé) és az ügyészi vagy bírói hatóságok által elismert orvosok közé. Például az ilyen orvosok általi vizsgálathoz nem lehet megkövetelni a nyomozó hatóság előzetes engedélyét.

31. A CPT-nek több alkalommal nyílt módja arra látogatási jelentéseiben, hogy értékelje azoknak a hatóságoknak a tevékenységét, amelyek jogosultak hivatalos vizsgálatok indítására és bűnügyi vagy fegyelmi vádemelésre azokban az esetekben, ahol bántalmazás vádja merült fel. Ennek során a Bizottság figyelembe veszi az Emberi Jogok Európai Bíróságának esetjogát, valamint számos nemzetközi jogi dokumentum rendelkezéseit. Mára általánosan elfogadott alapelvvé vált, hogy a **hatékony kivizsgálások**, melyek eredményeként azonosítani és büntetni lehet azokat, akik felelősek a bántalmazásért, alapvető fontosságúak abban, hogy a gyakorlatban is érvényt lehessen szerezni a kínzás és az embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés tilalmának.

Ennek az alapelvnek a betartása megköveteli, hogy a kivizsgálásért felelős hatóságok minden szükséges emberi és tárgyi erőforrást megkapjanak. Ezen túlmenően, a vizsgálatok meg kell, hogy feleljenek bizonyos alapvető kritériumoknak.

32. Ahhoz, hogy az állítólagos bántalmazás kivizsgálása hatékony legyen, alapvetően fontos, hogy a vizsgálatot végző személyek függetlenek legyenek azoktól, akik érintettek az eseményekben. Bizonyos jogszolgáltatási területeken a rendőrség vagy más hivatalos testületi elleni, bántalmazással kapcsolatos panaszokat az ügyésznek kell címezni, és az ügyész - nem pedig a rendőrség - dönt arról, hogy indítsanak-e előzetes vizsgálatot a panasz ügyében; a CPT üdvözli ezt a megközelítést. Ugyanakkor nem szokatlan, hogy egy vizsgálat operatív lebonyolítása végső soron visszahull a tényleges szolgálatot teljesítő rendvédelmi dolgozókra. Így aztán az ügyész bevonása arra korlátozódik, hogy ő ad utasítást a rendvédelmi szervek dolgozói számára a vizsgálat lebonyolítására, nyugtázza az eredmény átvételét és dönt arról, hogy emeljenek-e vádat büntetőjogi eljárásban. Fontos, hogy az érintett rendvédelmi dolgozókat ne ugyanabból a szolgálatból válasszák ki, mint ahol a vizsgálat alá vont személyek szolgálnak. Ideális esetben azok, akiknek az operatív vizsgálatot kell lebonyolítaniuk, teljesen függetlenek az érintett szolgálattól. Ezen túlmenően, az ügyészi hatóságoknak szoros és hatékony felügyeletet kell gyakorolniuk azokban az operatív vizsgálatokban, amelyek tárgya a közhivatalt betöltő személyek által esetlegesen elkövetett bántalmazások felderítése. Egyértelmű útmutatást kell adniuk a számukra arról, hogy az elvárások szerint hogyan kell ellenőrizniük ezeket a vizsgálatokat.

33. A közhivatalt betöltő személy által elkövetett bántalmazás miatti vizsgálat meg kell, hogy feleljen az alaposság kívánalmának. A vizsgálatnak el kell vezetnie annak a megállapításáig, hogy a kényszerítés vagy más alkalmazott módszerek indokoltak voltak-e vagy sem az adott körülmények között, és ha lehetséges, a felelősök megbüntetéséhez. Ez nem eredmény-, hanem módszerkényszer jelent. Azt követeli meg, hogy minden ésszerű lépést tegyenek meg annak érdekében, hogy bizonyítékokat szerezzenek az esetről, egyebek mellett azonosítsák és kérdezzék ki a vélt áldozatokat, a gyanúsítottakat és a szemtanúkat (például az ügyeletes rendőrt, a többi fogvatartottat), foglalják le a bántalmazáshoz valószínűsíthetően használt eszközöket, és gyűjtsenek igazságügyi bizonyítékokat. Ha lehetséges, boncolást is kell végezni, amely teljes és pontos leírást ad a sérülésről, és objektív elemzést a klinikai leletekről, beleértve a halál okát is.

A vizsgálatot mindenre kiterjedően kell elvégezni. A CPT több olyan esettel találkozott, amikor a számos, a lehetséges bántalmazással kapcsolatos esemény és tény ellenére a vizsgálat tárgykörét érthetetlenül szűkre szabták, jelentős epizódokat és bántalmazásra utaló közvetett bizonyítékokat hagytak figyelmen kívül.

34. Ebben az összefüggésben a CPT egyértelművé kívánja tenni, hogy erős aggályai vannak azzal a több országban megfigyelt gyakorlattal kapcsolatban, hogy a rendőrök vagy a büntetés-végrehajtási alkalmazottak maszkot vagy csuklyát viselnek letartóztatás, vallatás vagy a börtönlázongás elfojtása során, mivel ez egyértelműen gátolja a potenciális gyanúsítottak azonosítását, ha és amikor bántalmazás történik. Ezt a gyakorlatot szorosan ellenőrizni kell, és kizárólag kivételes, indokolt esetekben szabad alkalmazni; börtönökben pedig ritkán vagy soha.

Ehhez hasonlóan, azt a bizonyos országokban követett gyakorlatot, hogy a rendőrségi őrizetben tartott személyeknek bekötik a szemét, kifejezetten meg kell tiltani, mivel súlyosan akadályozhatja büntetőjogi eljárás indítását a kínzásban vagy bántalmazásban vétkező személyek ellen, ami a CPT tudomása szerint több esetben meg is történt.

35. Az eredményesség érdekében a vizsgálatot is haladéktalanul, és amennyire lehetséges, gyorsan le kell bonyolítani. A CPT több olyan esetet talált, amikor a szükséges kivizsgálást alapos ok nélkül elhalasztották, vagy amikor az ügyészi vagy bírói hatóságok bizonyíthatóan vonakodtak attól, hogy a rendelkezésükre álló jogi eszközöket igénybe vegyék a bántalmazásra utaló állítások vagy egyéb információk kivizsgálása érdekében. Ezekben az esetekben a vizsgálatot vagy bizonytalan időre felfüggesztették, vagy beszüntették, a bántalmazás vádjával érintett rendvédelmi dolgozók pedig teljes egészében el tudták kerülni a bántalmazás miatti büntetőjogi felelősségrevonást. Más szóval, annak ellenére, hogy meggyőző bizonyítékok voltak a súlyos sértésekre, a válaszként elindított „vizsgálat” csak a nevében jelentett kivizsgálást.

36. A hatékony vizsgálatok fent említett kritériumai mellett a vizsgálatot illetve annak eredményét kellőképpen láthatóvá kell tenni a nyilvánosság számára, hogy a felelősségrevonhatóság elméletben és gyakorlatban is érvényesüljön. Az, hogy a vizsgálat milyen mértékben legyen a nyilvánosság számára is követhető, nagy mértékben függ az adott esettől. Különösen súlyos esetekben célszerű lehet a vizsgálatot teljes nyilvánosság mellett lefolytatni. Az áldozatot (vagy adott esetben az áldozat legközelebbi rokonait) minden esetben be kell vonni a vizsgálatba olyan mértékben, amely jogos érdekeinek védelméhez szükséges.

37. A **fegyelmi eljárások** további eszközt jelentenek a bántalmazás elleni harcban, és a büntetőjogi eljárásokkal párhuzamos is lebonyolíthatók. Az érintett rendvédelmi dolgozók fegyelmi felelősségrevonhatóságát szisztematikusan meg kell vizsgálni, függetlenül attól, hogy a kérdéses vétség bűncselekménynek tekinthető-e. A CPT több eljárási garancia alkalmazását is javasolja ezen a területen, például a rendőri fegyelmi eljárásokban ítélező fegyelmi bizottságnak legyen legalább egy független tagja.

38. A közhivatalt betöltő személyek által elkövetett fegyelmi vétségeket kivizsgáló fegyelmi eljárásokat egy külön belső vizsgálati osztály is végezheti az érintett szolgálatok szervezetén belül. Mindamellet a CPT határozottan azt ajánlja, hogy hozzanak létre egy teljes jogosultsággal rendelkező, független vizsgáló testületet. Ennek a testületnek rendelkeznie kell fegyelmi eljárások kezdeményezésének a jogával.

A vizsgáló ügyosztály formális felépítésétől függetlenül a CPT úgy véli, hogy a szervezet feladatait megfelelő módon nyilvánossá kell tenni. Azon a lehetőségen kívül, hogy közvetlenül az ügyosztályhoz lehessen panaszt benyújtani, az olyan hatóságok számára, mint a rendőrség, kötelezővé kell tenni minden olyan közlés nyilvántartásba vételét, amely panaszt jelenthet; ebből a célból megfelelő formanyomtatványokat kell rendszeresíteni, amelyeken nyugtázzák a panasz felvételét és megerősítik azt, hogy az ügyet ki fogják vizsgálni.

Ha egy meghatározott esetben úgy találják, hogy az érintett közhivatalt betöltő személyek magatartása bűncselekményt valósított meg, a vizsgáló ügyosztálynak minden esetben közvetlenül - és késlekedés nélkül - értesítenie kell az illetékes ügyészi hatóságot.

39. Nagy körültekintéssel kell eljárni annak érdekében, hogy ne beszéljék le a panasztételről azokat, akikről feltételezhető, hogy közhivatalt betöltő személyek bántalmazták őket. Például ellenőrizni kell annak a lehetőségnek a potenciális negatív hatásait ha ezek a közhivatalt betöltő személyek rágalmozás miatt beperelhetik az őket megalapozatlanul bántalmazással vádoló személyeket. Pontos egyensúlyt kell teremteni az egymással ellentétben álló jogos érdekek között. Ebben az összefüggésben utalni kell néhány olyan kérdésre is, amelyet már tárgyaltunk a 28. pontban.

40. Alaposan ki kell vizsgálni minden olyan, **polgári jogi eljárások** során felmerülő bizonyítékot is, ami arra utal, hogy közhivatalt betöltő személyek bántalmazást követtek el. Például azokban az esetekben, amikor valaki kártérítési pert nyert vagy peren kívüli eljárásban kártérítést kapott azért, mert rendőrök bántalmazták, a CPT azt ajánlja, hogy az eseteket egy független testület vizsgálja ki. Ennek a felülvizsgálatnak a célja annak a megállapítása, hogy figyelemmel az érintett rendőrök elleni állítások jellegére és súlyosságára, (ismételten) meg kell fontolni annak a lehetőségét, hogy bűnügyi és/vagy fegyelmi eljárást indítsanak az ügyben.

41. Nyilvánvaló, hogy függetlenül a vizsgálat eredményességétől, nem sok haszna van a kivizsgálásnak akkor, ha a bántalmazás miatt kiszabott szankciók elégtelenek. Ha bebizonyosodik, hogy bántalmazás történt, ki kell szabni a megfelelő büntetést. Ennek nagyon erős lesz az elrettentő hatása. Fordítva is igaz, amennyiben enyhe ítéletek kiszabása a büntetlenség légkörét fogja eredményezni.

Természetesen a bírói hatóság független, ezért a törvény által megszabott paraméterek között szabadon dönthet arról, hogy egy adott ügyben milyen ítéletet hoz. Ugyanakkor a jogalkotó szándéka ezeken a paramétereken keresztül egyértelmű kell, hogy legyen: a büntetőjogi bírászkodás rendszere határozottan lépjen fel a kínzás és a bántalmazás minden formája ellen. Ehhez hasonlóan, a fegyelmi felelősség megállapítása után kiszabott szankcióknak arányban kell állniuk az eset súlyával.

42. Végezetül senkiben nem maradhat kétség afelől, hogy az **állami hatóságok eltökéltek** a büntetlenség elleni harcban. Ez pedig megnöveli a többi szinten tett valamennyi intézkedés súlyát. Ha szükséges, ezeknek a hatóságoknak nem szabad vonakodniuk attól, hogy a legmagasabb politikai szinten nyilvánítsák ki egy hivatalos nyilatkozatban az egyértelmű üzenetet: a „zéró tolerancia” elve érvényes a kínzás és bántalmazás minden formájára.